

GAMLE ISLANDSKE BOGBIND

AF ANKER KYSTER

»Pessa bok hefer Snorri Aanddresson bundit oc skarttada vaudu skini.«

Saaledes lyder den ældste kendte islandske Bogbinders Signatur fra det 14. Aarhundrede, og Bogen findes i den Arnamagnæanske Haandskriftsamling. Desværre er den ikke mere »pyntet med rødt Skind«, som han skriver, det er forlængst fortæret. Den fremtræder nu i samme Skikkelse som de fleste andre islandske Bind fra det 14.-15. Aarhundrede: Pergamentbladene er heftede sammen over tykke Læderstrimler, og disse er stukne ud og ind gennem Træplader, som danner Bindet, og som holdes sammen foran af et Par Læderremme til at binde eller et Par Spænder. Det er en meget primitiv Form; der er hverken Skind paa Ryg eller Sider, hele Konstruktionen ligger blottet, med et moderne Slagord vilde man kalde det rent funktionalistisk: Bindet opfylder sin Bestemmelse, der er intet overflødigt, hverken af Arbejde eller Materiale.

Pergamentbladene er heftede i Læg med en stærk Traad, nærmest tyndt Sejlgarn. Til Heftesnore er i nogle Tilfælde brugt Hyssing, men oftere, som foran nævnt, tykke Skindstrimler.

De er paa sædvanlig Maade fæstede til de Træplader, der danner Bindsiderne, idet hver Snor udvendig fra er stukket gennem et Hul nær Ryggen og atter ført gennem et andet Hul lidt længere fra Ryggen; derefter er en Kile af Træ slaaet igennem indvendig fra, og baade Snor og Kile er skaaret lige af med den udvendige Flade.

Træpladerne, som tjener til at holde de genstridige Pergamentblade plane, er af Ege-, Bøge- eller Fyrretræ og maatte dengang ligesom nu enten tages af Drivtømmer eller indføres, eftersom Landet jo savner Træer. Oprindeligt har Træpladerne intet Overtræk af Skind haft og ingen Art af Udsmykning; kun i et enkelt Tilfælde er der Tale om Udskæringer, og i et andet Tilfælde er der paa Træfladen indridset Runer. Bindene med de rene Træplader har utvivlsomt været den ældste Form for Bogbind paa Island; først senere optræder Skindovertræk over Træpladerne.

Vi véd, at Islænderne beredte deres Skrive-Pergament paa sædvanlig Maade med Kalklud og holdt det spændt i Rammer under Tørringen; vi véd ogsaa, at det Faare-, Gede-, Fiske- og Hajskind, som brugtes til at overtrække Træsiderne og Ryggen med, er garvet paa Island. Derimod er det ikke lykkedes at komme under Vejr med, hvilke Garvemetoder de har brugt, lige saa lidt som det er lykkedes at blive klar over, hvilke Metoder man har brugt i Middelhavslændene i det 14.-16. Aarhundrede. Vi har nylig forsøgt ad kemisk Vej at undersøge de tykke Skindstrimler, som danner Heftesnøre paa de islandske Bind, og som har holdt sig friske og bøjelige indtil vore Dage, men Forsøgene bragte kun negative Resultater; dog synes Kalk og Allun samt

Pile- og maaske lidt Egebark at have været anvendt til Faare- og Gedeskind. Hajskindet er derimod efter al Sandsynlighed kun tørret; det er stift og pergamenthaardt.

De første trykte Bøger fra det 16. Aarhundrede og Haandskrifter, som er indbundne paa samme Tid, blev som sagt overtrukne med Skind, og de blev, saaledes som det var Skik og Brug i det øvrige Europa, præget med Stempler og Rulletter i Blindtryk, hvorved Tegningerne i Dekorationen viser sig i Relief paa en nedpresset plan Bund. Dog, ogsaa her har Islænderne en primitiv Form. Der findes Bindsider inddelte med lod- og vandrette Linier, som danner Kvadrater og rektangulære Felter, i visse Tilfælde pyntet med nogle faa Rosetter eller lignende enkle Stempler. Indtrykket af et stortærnet Mønster er ganske fremtrædende i hele Aarhundredet og kan ogsaa stadig spores længe efter, da ellers den rigere Renæssancestil fik Indpas med blindtrykte Borter Side om Side og nogle faa og større Stempler i Midtfelterne. Man fulgte Tidens Stil i Fladens Inddeling, og man søgte forsaavidt ogsaa i Detailler at følge med, kopierede f. Eks. de to klassiske gotiske Rulletter: Rosestaven og Kransrullen, uden dog at naa de bedste Mønstres Formfuldendthed og Elegance.

Til Gengæld er det meget interessant at se, hvorledes Islænderne selvstændigt og bevidst stadig blandede deres egen Ornamantik ind i de hævdvundne Mønstre. Oldnordiske og romanske Former, som vi kender fra islandske og norske Træskærerarbejder, har de overført paa deres Bogbinderstempler, undertiden smukt tegnet og graveret, men oftere lidt ubehjælpeligt og rustikt i hele Udførelsen. Man finder baade Borter med

Dyreskikkelser i Medaillonerne, cirkelformede geometriske Ornamenter og de kendte oldnordiske Slynngninger, som er almindelige i Udskæringer paa Husgeraad og Dørstolper.

Som i al folkelig Kunst har der her været en Forkærlighed hos Gravørerne for at sætte Navn og Aarstal ind i deres Værk, hvilket vi maa være dem taknemlige for. Derved afsløres nemlig det ganske mærkelige Forhold, at den Inddeling af Bindsiden, som de lærte at bruge i Renæssancetiden gennem deres Samkvem med København og Hamborg, den har de bibeholdt indtil helt op mod det 19. Aarhundrede. Der findes f. Eks. et islandsk Bind, der i Borten omkring Midtfeltet bærer Aarstallet 1847 og altsaa maa være gjort efter dette Aar, og som i sin Dekorationsmaade med tre lodret anbragte Stempler i Midtfeltet ganske ligner et venetiansk Bind fra omkring Aar 1500. Stædigt holdt Islænderne fast ved Traditionen og stod stille i tre Hundrede Aar. Forgyldning kendte de ikke; Barok, Rokoko og Empire gik spørløst forbi dem; Bind fra 1850 ser ved første Øjekast ud, som om det var blindtrykte venetianske, tyske eller danske Bind fra det 16. Aarhundrede. Som Følge heraf har Bogbinderne paa den gamle Saga-Ø i de sidste 60-70 Aar maattet tage Syvmileskridt for at lære Forgyldning og naa op til vor moderne Tids Dekorationsmaader.

TIL BILLEDERNE

Det paa *Table 1* gengivne Bind uden Skindovertræk er enestaaende paa Grund af Hefterremmenes Anbringelse og Udskæringen i Træpladerne. Alle andre Bind af denne Type, som findes her i Landet, har glatte Træsider.

Tavle 2 viser en af de islandske Efterligninger af Kransrullen, *Tavle 3, 4* og et Par af Gnidebillederne giver et Begreb om Islændernes Omformning af den over hele Europa brugte Portrætrulle med ovale eller runde Felter, hvori findes Cæsars, Ciceros, Luthers eller andre Berømtheders Træk. Felterne i *Tavle 3* indeholder sandsynligvis Optrin fra det gamle Testamente, Noahs Ark, Abrahams Offer, og ind imellem Ovalerne finder man en Grif og en Abe. De mærkelige Figurer, som ses i de runde Felter i *Tavle 4*, er sandsynligvis grove Fremstillinger af Dyrekredsen; Hesten under Træet i Gnidebilledet, som bærer Aarstallet 1847, er muligvis Sleipner under Ygdrasil. En Rulle har afvekslende et hjelmklædt Hoved, et Bomærke SIS, det holstenske Neldeblad og et Vaaben med tre Taarne, vistnok Hamborgs.

Biskop *Gudbrand* i Hólar forestod Udgivelsen af islandske Bøger i det 16. Aarhundrede og lod bl. a. en Foliobibel trykke i 1584. Ligesom Christian III i Danmark indkaldte han en tysk Bogbinder, *Jurin* fra Hamborg, som indbandt 250 Eksemplarer, deraf »tre gyldne og et forgyldt«. 117 Eksemplarer blev indbundet udenlands, Biskoppen nævner ikke hvor, men noterer, at de kom »med de danske«, formodentlig menes Skibe eller Købmænd. Det var overdraget *Jurin* at oplære andre i sin Kunst, og i 1586 købte Biskoppen Værktøjet af ham og hans »Husbond«, hvilket vel vil sige »Mester«. Det bestod af forskellige Presser, kostede 16 Daler, og *Jon Arngrimsson* overtog nu Bogbinderiet og indbandt ogsaa for andre paa Island. I 1589 tryktes en Psalmebog i 375 Eksemplarer, hvoraf 116 sendtes til Danmark til Indbinding, og *Jon Arngrimsson* indbandt Resten. Han er sikkert Mester for Bindet *Tavle 10*, som bærer den nævnte Rulle med Neldeblad og tre Taarne.

Navnet Snorre findes under en Portrætmedaillon; muligvis er det et Ejernavn, men hvorfor skulde ikke en Islænder finde den gamle Sagamand værdig til at smykke et Bogbind? I Sydeuropa brugtes Horats, Virgil og mange andre paa samme Maade.

I *Det kgl. Bibliotek* findes bl. a. følgende islandske Bogbind (angivet ved Bøgenes Signatur i Biblioteket): Gl. kgl. Saml. 3273; Hielmstjerne 845 og 1308 a; 6^{II}-233; 17-122.

I *Universitetsbiblioteket* findes i Følge velvillig Meddelelse fra Dr. phil. Sofus Larsen følgende Bind, som maa antages at være udført paa Island: Add. 16 4⁰ (Hajskind), 17 4⁰, 29 4⁰ og 432 4⁰ (Hajskind); T 27945 8⁰, 28396 8⁰ (Hajskind), 31119 8⁰, 31755 8⁰ (Hajskind), 32398 8⁰, 33171 4⁰, 33193 4⁰, 33275 8⁰; Th. bis 41190 8⁰, 46471 8⁰, 46474 8⁰.

I *Den Arnamagnæanske Samling* findes bl. a. følgende Bind: A. M. 225, 334 og 351 fol.; 138, 139, 407, 1008 4⁰; 38 og 96 8⁰; Rask 47; Steph. 41 4⁰.

I det af Universitetsbiblioteket udgivne Katalog over Udstillingen af historiske og moderne Bogbind i Teknologisk Institut April 1924 er som Nr. 398-409a omtalt en Række islandske Bogbind, deraf en Del af ovennævnte fra Biblioteket stammende Bind.

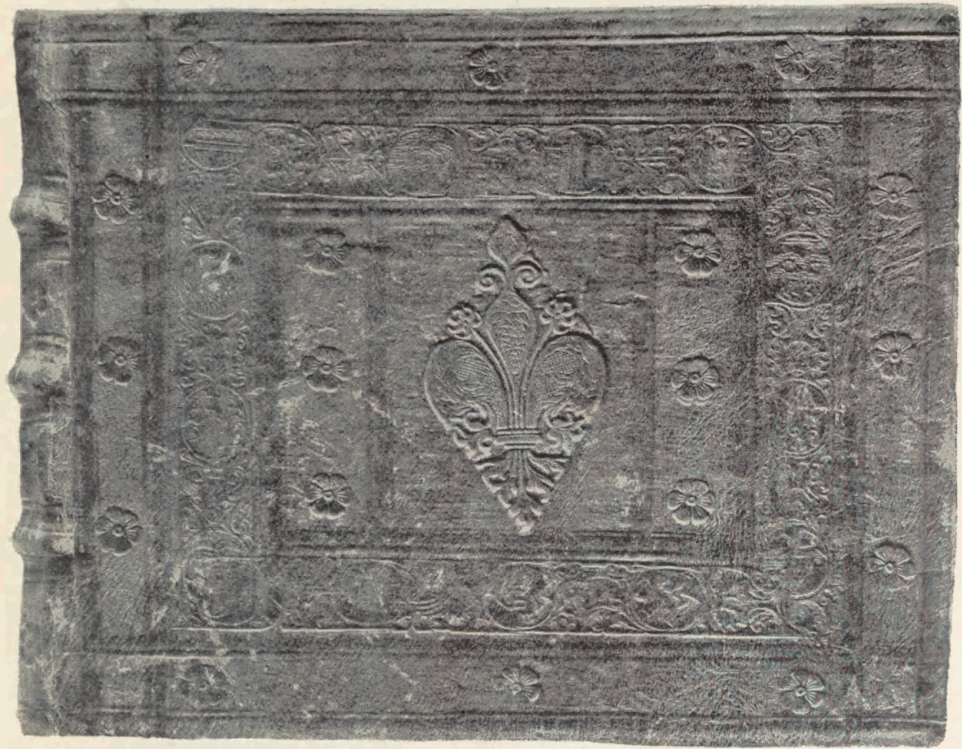
Tavle 1. Stjorn m. m. Arnamagnæanske Samling 225 Fol.
Manuskript fra første Halvdel af det 15. Aarhundrede.

Tavle 2. Phil. Nicolai, Theoria vel speculum vitae eternae.
Hólar 1608. Kgl. Bibl. Hielmst. 845 8vo.

Tavle 3. Graduale. Hólar 1747. Kgl. Bibl.

Tavle 4 Psalma book. Hólar 1742. Kgl. Bibl. Hielmst. 1308a 8vo.

Tavle 5. Annalistiske Optegnelser om islandske Biskopper.
Haandskrift af Syssemand Magnús Magnússon (1631-1704).
Arnarnagnæanske Samling 407, 4to.

Tavle 6. Duodezbind uden Bog. Tilhører Anker Kyster.

Tavle 7. Exercitium precum.
Skálholt 1692. Univ. Bibl.

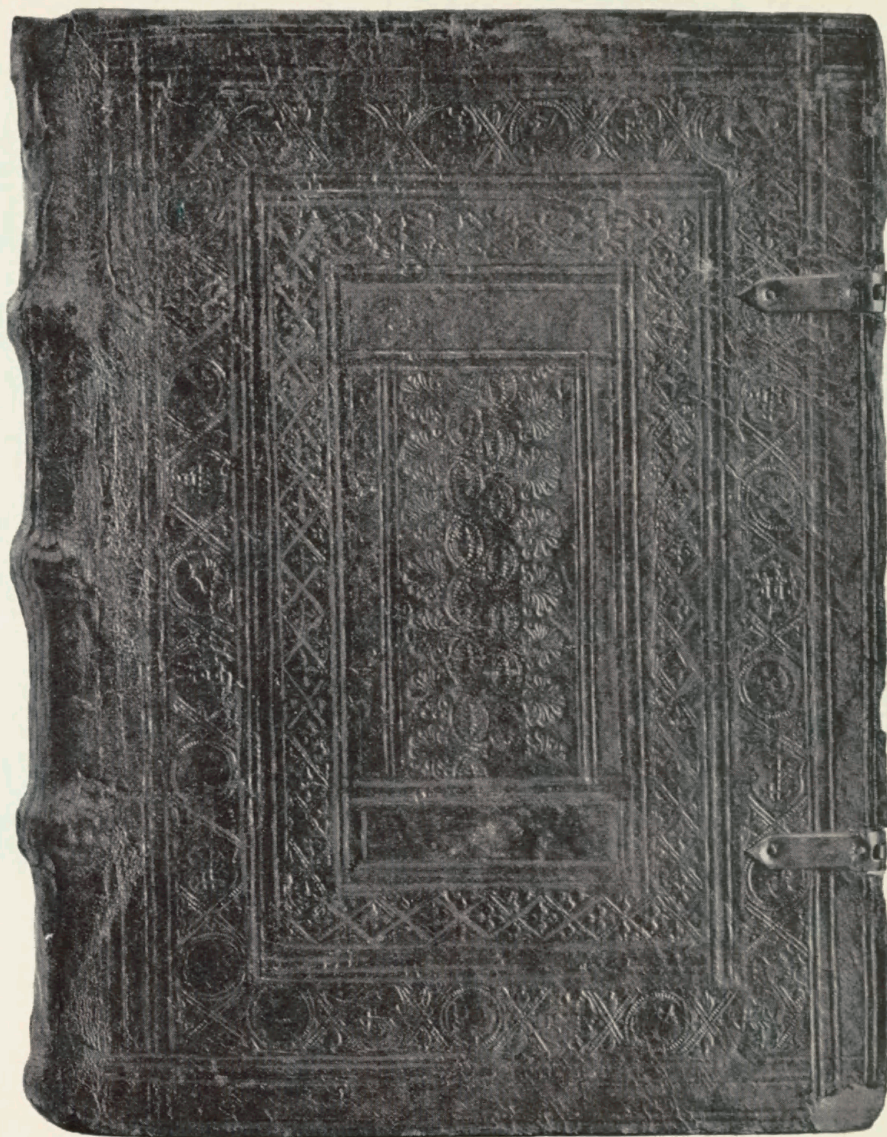

Tavle 8. Dominicale. Hólar 1750. Univ. Bibl.

Tavle 9. Graduale. Hólar 1779. Univ. Bibl.

Tavle 10. Summaria yfer þad gamla Testamentið. Núpufell 1591. Univ. Bibl.

Tavle 11. Islandske Rullestempler.

Tavle 12. Islandske Rullestempler.